

РОДИННИЙ ГЕРБ ХАРИТОНЕНКІВ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Автор у статті розглядає родинний герб Харитоненків як історичне джерело, яке є необхідною складовою для дослідження дворянського побуту, вивчення використання геральдики в різних прошарках російського суспільства початку ХХ ст. та характеристики інтелектуального розвитку суспільства відповідного періоду.

Ключові слова: родинний герб; геральдика; дворянство; цукрозаводчик.

Останнім часом в українській історичній науці зростає інтерес не тільки до історичного процесу як такого, але й до історико-культурної спадщини, дослідження якої неможливе без розробки та систематизації різноманітних видів і типів історичних джерел. Одним із таких специфічних джерел є родинний герб, який виявляється незамінним як для дослідження дворянського побуту, вивчення використання геральдики в різних прошарках російського суспільства початку ХХ ст., так і для характеристики інтелектуального розвитку суспільства відповідного періоду. Геральдика значною мірою ґрунтується на речових історичних джерелах. Але якщо колекції печаток і монет постійно привертають увагу українських дослідників, то геральдичні пам'ятки ще недостатньо досліджені. Тому вивчення родинного герба, одного з головних атрибутів дворянства, має суттєве наукове та практичне значення. Таким гербом можуть користуватися всі повноправні члени роду, але передається він у спадок лише по безперервній чоловічій лінії.

Герб є особливим видом історичного джерела, завдяки якому речова або документальна пам'ятка отримує більш широке значення як історичне джерело, оскільки герб розширює межі наукового дослідження, додаючи до вивчення речі цілу низку нових та істотних даних, а гербова експертиза як необхідна складова частина комплексного історичного дослідження може дати й нові вирішення проблем соціально-економічної історії. Зазвичай герб використовується як історичне джерело в трьох напрямках: в історії громадських і майнових відносин, у генеалогічних та просопографічних дослідженнях; у вивченні політичної історії та історії ідей і світогляду. Поєднання всіх трьох напрямів у вивченні типовості та унікальності роду Харитоненків в історії дає підстави для інтерпретації нових ідей, підходів, методів на прикладі вивчення економічної, культурної, сімейної, суспільно-політичної історії України під час дослідження феномену роду в цілому. Їхній шлях від державних селян до спадкових дворян заслуговує на особливу увагу. Тому ми вважаємо, що отриману геральдичну інформацію необхідно включити в контекст історичного дослідження роду і, відповідно, до контексту досліджуваної історичної епохи.

Про значення геральдики та методи її історичного дослідження писали: А. М. Большаков [1, с. 161–162], Г. П. Саар [2, с. 52–53], О. І. Каменцева [3, с. 16–30], В. К. Лукомський [4, с. 46–48], В. І. Стрельський [6, с. 35], А. Гречило [5, с. 12] та А. А. Кондратюк [7, с. 206–207]. Серед сучасних авторів слід назвати роботи Ю. К. Савчука [8], О. Бірюліної та П. Рудецького [9], О. Однороженка [10].

Мета статті – показати родинний герб Харитоненків як історичне джерело та значущий елемент соціального й культурного життя.

Шлях до отримання дворянського гербу родиною Харитоненків був складним, але стрімким. Батько майбутнього засновника династії Герасим Омелянович Харитоненко був сільським головою [11] та мав заїжджий двір на так званому великому шляху по дорозі на Полтаву [12, с. 21]. У ревізьких сказках 1835 року Слобідсько-Української губернії Сумського повіту слободи Нижня Сироватка Герасима Омеляновича було записано як військового обивателя разом із синами, серед яких був Іван. На момент перепису в 1835 році Івану Харитоненку було 13 років [13]. Із дитячих років майбутній меценат, промисловець та засновник династії цукрозаводчиків Іван Герасимович Харитоненко працює в крамницях Сум та Курська, де він набуває першого досвіду бакалійної торгівлі. Близько 1850 року він оселяється в місті Суми, яке стало для Івана Харитоненка доленосним [14; 15]. Він одружується на дочці купця І. Ф. Скубенка, але, на жаль, через декілька місяців після весілля вона помирає. Пізніше Іван Герасимович одружується вдруге. Його дружиною стала Наталія Максимівна Лещинська. Вона також була донькою сумського купця. У цьому шлюбі народився єдиний син і спадкоємець Павло Іванович Харитоненко, який згодом блискуче продовжить справи батька та отримає дворянський герб. Починаючи з 1849 року, Іван Харитоненко – уже Сумської 3-ї гільдії купець. Через 13 років наполегливої праці, у 1862 році, Іван Харитоненко стає купцем 2-ї гільдії, а з другої половини 1863 року – 1-ї гільдії. Розмір заявленого капіталу перевищує 50 000 рублів. Бізнес росте, з'являються нові можливості. Як купець 1-ї гільдії, Іван Харитоненко мав право вести внутрішню й зовнішню оптову торгівлю російськими

та іноземними товарами, мати власні кораблі, магазини, фабрики, заводи (крім винокурних), банкірські доми, страхові контори. Іван Харитоненко вдало вів бізнес, перший власний цукровий завод збудував у 1866 році в с. Кияниця (Сумська область), обладнав його технікою [15, с. 118]. Наступний завод у селі Червона Яруга Гайворонського повіту Курської губернії було побудовано в 1873 році [16, с. 40]. Також Іван Харитоненко міг брати казенні підряди й відкупи, укладати приватні контракти на будь-яку суму. Крім того, купці 1-ї гільдії могли мати звання банкіра, комерції радника, вони та їхні діти – вступати на цивільну службу так само, як і діти дворян, але все це можливо було після 12-річного перебування в 1-й гільдії [17, с. 7]. Також купці цієї гільдії зобов'язані були займати посади: міського голови, засідателів палат, приказів громадського піклування, депутатів торгівлі, директорів банків та їхніх контор, церковних старост. Від інших посад вони були вправі відмовитися.

Іван Герасимович Харитоненко ніколи не боявся відповідальності та сумлінно виконував покладені на нього обов'язки. З 1865 до 1886 року він – губернський гласний, у 1872 році обіймає посаду сумського міського голови. У другій половині XIX століття соціальні переміщення купецтва не були рідкістю. Слід зазначити, що за певних обставин купці могли зміцнити своє становище і статус. Досягалося це, як правило, за рахунок переходу до більш привілейованого стану – потомствених почесних громадян. 1872 рік став визначальним для подальшої долі не тільки Івана Герасимовича, але й усєї родини. Він стає потомственным почесним громадянином міста Суми [18, с. 72]. З 1876 року Іван Герасимович – комерції радник [19]. Отримання такого статського чину давало купцям привілеї, наближені до дворянських. Він прирівнювався до VIII класу статської служби. З 1885 року він – статський радник. У середині XIX століття цей чин замикав першу групу чиновництва. Ця група (з 1-го до 5-го класу) об'єднувала представників вищої номенклатури, яка визначала курс політики держави [20, с. 473]. Олександр II указом від 9 грудня 1856 р. право отримання спадкового дворянства по цивільному відомству обмежив наявністю чину 4-го класу – дійсного статського радника. Цей цивільний чин відповідав посаді директора департаменту, губернатора чи градоначальника, надавав право на спадкове дворянство. Для того, щоб перейти в чин дійсного статського радника, було встановлено термін служби 10 років від часу отримання попереднього чину. Однак ми бачимо, що з 1886 до 1891 року, до своєї смерті, І. Г. Харитоненко був уже дійсним статським радником. Отже, він відкрив сину шлях до отримання спадкового дворянства [21, с. 6–12].

Павло Іванович Харитоненко виявився гідним сином свого батька. У жалуваній грамоті на отримання дворянського герба обов'язково зазначалися заслуги перед вітчизною, отримані відзнаки та життєвий шлях отримувача (див. додаток А).

За особливо корисну діяльність на терені вітчизняної промисловості й визнання його заслуг Микола II звів П. І. Харитоненка в спадкове дворянське достоїнство Російської імперії з поширенням прав

такого і на його дітей, народжених до цього пожалування. За визначенням департаменту герольдії Урядового сенату, яке відбулося 26 жовтня 1900 року, дружина Павла Івановича Харитоненка, Віра Андріївна, і їхні – діти Олена, Наталія та Іван – визнані в спадковому дворянстві з правом внесення в першу частину дворянської родовідної книги. Як свідчення й ознака імператорської милості та зведення в дворянське достоїнство, Павлу Івановичу Харитоненку було подаровано власний дворянський герб [25].

Герб П. І. Харитоненка створювався за так званим «фадеєвським» шаблоном, але вже не Олександром Фадеєвим Олександр Олександрович Фадеєв – один із найвидатніших талантів в історії російського і загалом європейського геральдичного мистецтва. Понад тридцять років, починаючи з 1857 року, він був художником гербового відділення департаменту герольдії Урядового сенату. За ці роки він виконав тисячі геральдичних зображень, серед них – кілька сотень гербів для жалуваних грамот і загального гербовника дворянських родів Всеросійської імперії, а також різні версії державного герба й герби для членів царської династії. За завданням Бернгарда Кене, начальника гербового відділення, Фадеєвим було розроблено типовий шаблон для стандартного дворянського герба. Промальований Олександром Фадеєвим бланк гербового відділення являв собою лист, у центрі якого містився контур геральдичного щита, увінчаного коронованим дворянським шоломом із наметом (див. рис. 1) [27].

Рис. 1. Проект герба Харитоненка

Див: Медведев М. Александр Фадеєв: герб князя Воронцова и проект для Павловска [Електронний ресурс] / М. Медведев, Д. Иванов. – Режим доступу : <http://sovnet.geraldika.ru/page/1700>.

Опис герба (блазон): у лазуровому щиті – срібний стовп, обтяжений чорним Меркур'євим жезлом і супроводжуваний на кожному боці п'ятьма перев'язаними червоною стрічкою золотими колосками; щит увінчаний дворянським коронованим шоломом. Нашоломник – два чорних орлиних крила; намет – лазуровий зі сріблом; девіз – срібними літерами на лазуровій стрічці: «ТРУДОМ ЗВЫШАЮСЬ» (опис герба виконано А. Хмелевським 27.12.1991 за зображенням у зазначеній архівній справі) (див. рис. 2) [25].

Рис. 2. Герб Харитоненків

Наведено за: сайт «Геральдика в Україні. Геральдика в Україні (heraldry.at.ua)». Виконавець наданої версії – С. Шелудько.

Жалувану грамоту на отримання дворянського герба було видано в Санкт-Петербурзі 31 січня 1901 року. Підписана вона імператором Миколою II, міністром юстиції статс-секретарем Муравйовим. У міністерстві закордонних справ записана під № 9, у книгу Сенату – під № 565. Скріплена імператорською печаткою [26]. Герб Харитоненків внесений у частину 19 збірника дипломних гербів російського дворянства, невнесених у загальний гербовник, с. 55 [27].

Герб як графічне зображення має певну композицію, що складається з низки прийнятих елементів, знакову систему, яка відбивала зрушення у світогляді, способі життя, психології людей відповідного часу, та виражену на основі деяких установлених, хоча й умовних правил. Родинний герб Харитоненків не є винятком. Кожна деталь його символічно відбиває майже всю історію роду на шляху від селян до дво-

рянства. Головною частиною герба є щит. Лазуровий колір (блакитний) щита в геральдиці символізує велич, красу та ясність. Срібний стовп по центру – одна з почесних фігур, яка жалувалась на знак особливої відзнаки і, крім того, займає в щиті найголовніше місце. Меркурієв жезл (штучна фігура) у геральдиці уособлює торгівлю, вигідну справу, прибуток, достаток і добробут, у поєднанні зі сріблом (невинністю) позначає чесну торгівлю. Його чорний колір вказує на скромність, освіченість і водночас печаль власника, бо родина П. І. Харитоненка втратила двох дітей у малолітньому віці. Колосся пшениці виступають як другорядні фігури, позначають сільське господарство й родючість землі. Золото – символ урожаю, добробуту, стабільності, поваги та інтелекту. Червона стрічка – символ мужності, сили, працьовитості, краси і свята. Гербовий шолом – дворянський, коронований. Корона, відповідно, також дворянська, золота, із трьома видимими листопадібними зубцями та двома перлинами між ними. Дворянська корона на гербі – найбільш поширений клас геральдичних знаків гідності, знак приналежності до дворянства. Нашоломник зображено у вигляді двох чорних крил орла. У гербах зображення орла – це символ влади, панування і водночас великодушності та прозорливості. Крила орла, відповідно, позначають звільнення, полегшення, набуття духовності. Намет як орнаментальна прикраса зображується таким, що виходить із шолома, увінчаного дворянською короною. Забарвлення намета відповідає забарвленню поля щита і поміщених у ньому фігур. Щитотримачі відсутні. Девіз (мовою оригіналу): «Трудом возвышаюсь» («Працею возвеличуюсь») – цей девіз став метою та сенсом життя родини Харитоненків.

Родинний Герб Харитоненків мовою символів та алегорій відображає непростий життєвий шлях відомої династії. У процесі формування соціумів з'являються знаки, що виділяють особистостей, які займають особливе місце в соціальній системі і можуть бути названі ранговими відзнаками. Ці знаки виконують певну функцію – позначають соціальний статус особистості або певної соціальної групи, є розрізняльними знаками. Геральдика – це невербальна система знаків, які зберігають інформацію і передають її. Отже, геральдику можна назвати мовою. І, як писав В. К. Лукомський, специфіка герба полягає в тому, що він паспортує, датує певний предмет, повідомляючи йому найменування власника та хронологічну дату володіння, і тим самим перетворює «мовчазну» матеріальну пам'ятку минулого на «розмовляюче» історичне джерело, а, отже, дає можливість ввести цей об'єкт у науковий обіг досліджень і висновків у галузі загальної історії матеріальної культури [28, с. 49].

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік посад та нагород Павла Івановича Харитоненка за період з 1872 до 1901 року [22; 23; 24]

Службові та почесні посади, дата	Нагороди	За чиєю ініціативою
Комерції радник, почесний блюститель Сумського міського парафіяльного училища (16.03.1872)	Срібна медаль із написом «За старанність» на Станіславській стрічці (23.04.1876)	Попечителя Харківського навчального округу
Церковний староста при Свято-Духівській церкві Сумської Олександрівської гімназії (25.01.1875)	Золота медаль із написом «За старанність» на Станіславській стрічці (28.12.1879)	Харківського єпархіального керівництва
Гласний Сумської міської думи на період 1881–1884 років	За поданням Покровської громади сестер милосердя нагороджений орденом Св. Станіслава III ст. (15.05.1883)	Зборами міських виборців першого розряду (15.12.1880)
Гласний Сумської міської думи на чотириріччя (1885–1888)	За поданням Покровської громади сестер милосердя нагороджений орденом Св. Анни III ст. (21.05.1886)	Зборами міських виборців першого розряду (28.01.1885)
Директор Сумського дитячого притулку Н. М. Харитоненко (09.06.1888)		Відомства установ імператриці Марії
Гласний Сумської міської думи на чотириріччя (1889–1892)		Зборами виборців першого розряду (14.12.1888)
Член опікунської ради Сумського реального училища на триріччя (1889–1891)	За поданням Покровської громади сестер милосердя нагороджений орденом Св. Станіслава II ст. (12.05.1889)	Зборами виборців першого розряду (14.12.1888)
Член піклувальної ради Сумської жіночої гімназії		Затверджений на цій посаді 18.01.1892
Церковний староста Олександрівської церкви Сумського реального училища		Харківського єпархіального начальства 06.02.1892
Почесний член Харківського піклування дитячих притулків		Затверджений 13.02.1892
Почесний піклувальник Сумського реального училища		Затверджений на посаді 04.04.1892
Почесний піклувальник при богадільнях закладів у Петергофі		Затверджений 25.06.1892
Почесний піклувальник у званні директора Сумського повітового відділення у справах в'язниць		Затверджений 16.07.1892
Почесний наглядач Вла-дикавказького графа Лоріс-Мелікова ремісничого училища	За поданням Покровської громади сестер милосердя нагороджений орденом Св. Анни II ст. (30.08.1892)	Затверджений 20.07.1892
Почесний громадянин м. Гайворон Курської губернії		За клопотанням Гайворонської міської громади 09.04.1893
Гласний Сумської міської думи на чотириріччя (1894–1897)	За постановою Комітету про службу осіб Цивільного відомства за спорудження храму та каплиці на місці аварії імператорського поїзда 17 жовтня 1888 р. біля ст. Бірки на Харківщині орденом Св. Володимира IV ст.	За рішенням зборів міських виборців 07.12.1893
Почесний піклувальний Сумського реального училища і член опікунської ради Сумської жіночої гімназії терміном на три роки (1896–1898)		Обраний 14.03.1895
Комерції радник		За засвідченням міністра фінансів 13.04.1897
Гласний Сумської міської думи на чотириріччя (1898–1901)	За постановою комітету про службу чинів Цивільного відомства за заслуги по Харківському благодійному товариству нагороджений орденом Св. Володимира III ст. (14.11.1898)	Обраний зборами виборців 20–21.01.1898
Почесний піклувальник Сумської Олександрівської гімназії на триріччя (1899–1901)		Затверджений 10.12.1898

Почесний член імператорського міноного патріотичного товариства (26.06.1898)		За наказом по Цивільному відомству від 29.01.1899
Почесний піклувальник Сумського реального училища і член опікунської ради Сумської жіночої гімназії на 1899 та 1901 роки	Срібні медалі в пам'ять імператора Олександра III та коронації Миколи II	Затверджений 30.03.1899

ЛІТЕРАТУРА

1. Большаков А. М. Вспомогательные исторические дисциплины / А. М. Большаков. – 4-е изд. – Пгд., 1924. – 344 с.
2. Саар Г. П. Источники и методы исторического исследования / Густав Петрович Саар. – Баку : Изд. АЗГНИИ, 1930. – 176 с.
3. Каменцева Е. И. Российская дворянская геральдика: История, практика, методика, теория / Елена Ивановна Каменцева // Историческая генеалогия. – 1995. – № 5. – С. 16–30.
4. Лукомский В. К. Гербовая экспертиза / Владислав Крескентьевич Лукомский // Архивное дело. – Вып. 49(1). – 1939. – С. 46–48.
5. Гречило А. Документи про складання ескізів гербів міст Української РСР у повоєнний час / Андрій Гречило // Україна в минулому. – Вып. 6. – Львів, 1996. – С. 214–216; Гречило А. Українська міська геральдика / Андрій Гречило. – Львів, 1996. – С. 214–216.
6. Стрельский В. И. Геральдика и сфрагистика в научной работе историков (по материалам украинских архивов и других научных учреждений / Вячеслав Ильич Стрельский // Вопросы архивоведения. – 1963. – № 2. – С. 35.; Стрельский В. И. Состояние и современные проблемы разработки специальных (вспомогательных) исторических дисциплин / Вячеслав Ильич Стрельский // Друга республіканська конференція архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін : матеріали. Друга секція: спеціальні історичні дисципліни. – К., 1965. – С. 66–67.
7. Кондратюк А. А. Роль сфрагистики і геральдики в роботі архівістів / А. А. Кондратюк // Друга республіканська конференція архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін : матеріали. Друга секція: спеціальні історичні дисципліни. – К., 1965. – С. 206–207.
8. Савчук Ю. Неопублікований рукопис «Очерки истории городской геральдики на Украине» та його місце в історичній спадщині / Ю. Савчук // П'ята наукова геральдична конференція. 36 тез, повідомлень та доповідей. – Львів, 1995. – С. 57–58.
9. Бірюліна О. Геральдичні символи владик Луцько-острозької єпархії / Олена Бірюліна, Павло Руденський // Четверта наукова геральдична конференція, Львів, 10–12 листопада 1994 р. Збірник тез повідомлень та доповідей. – Львів, 1994. – С. 6–8.
10. Однороженко О. Печатка князя Михайла Ямонтовича Підберезького / Олег Однороженко // Тисяча років української печатки. Каталог виставки / Упор. Ю. К. Савчук. – К., 2013. – С. 111; Однороженко О. А. Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII–XIV ст. / Олег Анатолійович Однороженко. – Х., 2009. – 415 с.
11. Держархів Сумської обл. (далі – ДАСО), ф. 767, оп. 1, спр. 18, арк. 576 зв.
12. Иван Герасимович Харитоненко (30 ноября 1891 года). – Харьков : Типография «Южного Края», 1894. – 24 с.
13. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО), ф. 31, оп. 141, спр. 283, арк. 596 зв.
14. ДАСО, ф. 767, оп. 1, спр. 17, арк. 288–289, 969.
15. Гайдай О. М. Династия Харитоненко: к истории становления сахарной промышленности Российской империи (середина XIX – начало XX в.) / Ольга Михайловна Гайдай // Государственная власть и крестьянство в XIX – начале XXI века: сборник статей / отв. ред. А. И. Шевельков. – Коломна : Московский государственный областной социально-гуманитарный институт, 2013. – С. 117–121.
16. Гайдай О. М. Функціонування буряко-цукрового заводу в Червоно-Ярузькому маєтку Харитоненків / Ольга Михайлівна Гайдай // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Серія: Історія науки і техніки. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2013. – № 48(1021). – С. 39–44.
17. Дополнительное постановление об устройстве гильдий и о торговле прочих состояний : [Утв. 14 нояб. 1824 г.] МК XIX/4. – Д. : [М. : Сенат. тип., 1824]. – М. : Книга по Требованию, 2012. – 52 с.
18. Козлов А. Н. Былая слава (родословная Харитоненко) // Харьковский исторический альманах / А. Н. Козлов. – Х. : Изд. дом «Райдер», 2003. – С. 70–76.
19. Російський державний історичний архів (далі – РДІА), ф. 20, оп. 1, спр. 34.
20. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь / Фридрих Арнольд Брокгауз, Илья Абрамович Эфрон. – СПб. : Тип. акц. общ. «Издательское Дело» Брокгауз – Эфрон, 1901. – Т. 31. – С. 473.
21. Гайдай О. М. І. Г. Харитоненко: з історії заснування династії цукрозаводчиків / Ольга Михайлівна Гайдай // Чорноморський літопис : науковий журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2014. – Вып. 9. – С. 6–12.
22. ДАСО, ф. Р-2362, оп. 1, спр. 4, арк. 1.
23. Там само, арк. 2.
24. Центральний історичний архів Москви, ф. 4, оп. 6, арк. 119.
25. ДАСО, ф. Р-2362, оп. 1, спр. 4, арк. 3.
26. Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://gerbovnik.ru/arms/3973.html>.
27. Медведев М. Александр Фадеев: герб князя Воронцова и проект для Павловска [Електронний ресурс] / М. Медведев, Д. Иванов. – Режим доступа : <http://sovnet.geraldika.ru/page/1700>.
28. Лукомский В. К. Герб как исторический источник / Владислав Крескентьевич Лукомский // Краткие сообщения Института материальной культуры : Вып. 17. – М., 1947. – С. 49–57.

О. М. Гайдай, Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ФАМИЛЬНЫЙ ГЕРБ ХАРИТОНЕНКОВ КАК ИСТОРИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК

Автор в статье рассматривает фамильный герб Харитоненков как исторический источник, который является необходимой составляющей для исследования дворянского быта, изучения использования геральдики в различных слоях русского общества начала XX века и характеристики интеллектуального развития общества соответствующего периода.

Ключевые слова: *фамильный герб; геральдика; дворянство; сахарозаводчик.*

О. М. Gaidai, Petro Mohyla Black Sea State University, Nikolaev, Ukraine

FAMILY'S EMBLEM OF KHARITONENKO AS A HISTORICAL SOURCE

Recently in the Ukrainian historical science there is a growing interest not only to the historical process as such, but also to the historical and cultural heritage, the study of which is impossible without the development and systematization of various types of historical sources.

One such specific sources have a family emblem, which is indispensable for the study of noble life, the study of the use of heraldry in various layers of Russian society in the early XX century, characteristics of intellectual development of society relevant period.

Heraldry relies heavily on real historical sources.

But if the collection of stamps and coins constantly attract the attention of Ukrainian researchers, heraldic monuments largely not yet sufficiently studied.

Therefore, the study of family emblems, one of the main attributes of nobility, has significant scientific and practical importance.

This emblem available to all full members of the family, but it passed by inheritance only continuous male line.

The emblems is a special kind of historical source, whereby physical or documentary monument obtains greater importance as a historical source, as the emblems expands the boundaries of scientific research and adds to the study of the things a number of new and significant data, and stamp duty examination as a necessary part of an integrated historical research, can give new solutions of the problems of socio-economic history.

Usually, the emblems used as a historical source in three areas: the history of social and property relations, genealogical studies; in the study of political history and the history of ideas and worldview.

The combination of all three directions in the study of typicality and uniqueness kind Kharitonenko in history gives reason to interpret new ideas, approaches, methods, for example the study of economic, cultural, family, social and political history of Ukraine in the study of the phenomenon of its kind in general.

Their way from the state peasants in the hereditary nobility deserves special attention.

Therefore, we believe that the obtained heraldic information must be included in the context of historical research of the kind and in accordance with the historical context of the era.

Family's emblem of Kharytonenko the language of symbols and allegories reflects the difficult way of life of the famous dynasty.

In the process of formation of societies appear signs that distinguish individuals who have a special place in the social system, which can be named the ranking differences.

These signs have a definite role to denote the social status of an individual or a social group, are distinctive signs.

Heraldry is a non-verbal system of signs, which retain information and pass it on. Thus, heraldry can be called a language.

And as written V. K. Lukomsky, the specificity of the emblem is that it dates to some thing, telling him the names of the owner and the chronological date of possession, and turns the «silent» material monument of the past in «speaking» historical source, and thus, gives you the opportunity to enter this object into the scientific studies and findings in the field of General history of material culture.

Keywords: *family crest; heraldry; nobility; the sugar magnate.*

Рецензенти: *Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, проф.
(Чорноморський державний університет імені Петра Могили);
Темброва Н. Р. (Донецький національний університет).*

© Гайдай О. М., 2015

Дата надходження статті до редколегії 07.03.2015